
SVETI AUGUSTIN O BOGU ILI KOMPJUTORU?

Dafne Vidanec, Zagreb

UDK: 235.3 Augustinus, A. sanctus

141.4

Pregledni članak

Primljeno 6/2007.

Sažetak

U sadržaju ovog prinosa autorica nadahnuta Augustinovim razumijevanjem i tumačenjem Boga u Ispovijestima namjerava istražiti, propitati i objasniti utemeljenost, održivost i smislenost teze jednog, imenom nepoznatog NASA-inog znanstvenika, koji objašnjava da je Augustinov koncept Trojstva moguće primijeniti na razumijevanje računala, shvaćenog kao 'nešto' što obavlja "mnogostruko djelovanje i zajednički rad".

U prvom dijelu prinosa autorica analizira i eksplicira Augustinovo učenje o Bogu prema Ispovijestima.

Je li i na koji je način moguće objasniti i razumjeti princip funkcioniranja kompjutera shvaćenog kao "boga nove epohe" u optici Augustinove trinitarne teologije, vidjet ćemo u drugom dijelu prinosa, gdje će se eksplicirati o svojstvima i principu djelovanja kompjutera kao paradigme koja je nagovijestila i označila početak informatičke revolucije.

Treći dio prinosa donosi zaključne teze koje se referiraju na mogućnost (ne)opravdanja teze da je koncept računala moguće opisati i izraziti uz pomoć Augustinova teološkog aksioma "mnogostrukost u jednome i jedno u mnogostrukosti".

Ključne riječi: Augustin, Bog, Trojstvo, računalo, mnogostruko djelovanje, zajednički rad.

UVODNO PROMIŠLJANJE

Tko može razumjeti svemoguće Trojstvo?

A ipak tko ne govori o njemu ako se doista govori o njemu?

Rijetka je duša koja zna što govori kad o njemu govori.

(Augustin, Ispovijesti)

Jedan nepoznati znanstvenik NASA-inog laboratorija *Jet Propulsion* smatra da je sv. Augustin iz Hipona (4. st. posl. Krista) zacijelo bio na tragu "nečega", kada je opisujući Boga, govorio u "trojstvenim kategorijama", i da je opis kao takav moguće primijeniti na koncept računala, određujući njegovo djelovanje kao "mnogostruki postupak i zajednički rad".¹ Pojam računala podrazumijeva i uključuje, objašnjava taj NASA-in znanstvenik, obavljanje onih radnji koje se mogu odnositi na jednu stvar, ali i na nekoliko istovremenih stvari, a takav pothvat u budućnosti može samo pridonijeti radikalnom poboljšanju računala glede dizajna i sl. "Možda tamo postoji neka stvarna supstancija, zaključuje taj nepoznati znanstvenik, koja jednom bude 'izašla na svjetlo dana'."²

¹ Tragajući za novijim pristupima i sadržajima glede razumijevanja Augustinom nadahnute trinitarne teologije, autorica ovog rada je na Internetu pronašla web-stranicu naslovljenu *Augustine of Hippo*, posvećenu Augustinu i njegovu cjelokupnom nauku. Pored sabranih (i na engleski jezik prevedenih) Augustinovih radova čiji su segmenti objavljeni na spomenutoj web-stranici, zanimljivost predstavlja jedan segment stranice koji se tiče Augustinove recepcije u znanstvenom, tehničkom diskursu, a koji se na dotičnoj stranici nalazi u rubrici *Augustine and Augustinians today*, u sklopu koje postoji vrlo šturi podatak koji se krije iza tematskog bloka *A computer scientist finds technical inspiration from Augustine's ideas about the trinity* (hrv. prema prijevodu D. V., "Kompjuterski stručnjak pronašao nadahnuće u Augustinovoј ideji Trojstva"). Ovdje poradi što boljeg razumijevanja teme koju se želi izložiti, kao i poradi eventualnih nesuglasica koje bi se mogle pojaviti zahvaljujući pokušaju da se, na neki način, pronađe ishodišna točka u diskursu teologije s modernom znanostu – ovdje kibernetikom i informatikom, autorica rada u cijelosti donosi tekst koji joj je poslužio kao sekundarni izvor istraživanja teme najavljene u naslovu. Naslov teksta glasi (engl.) *Augustine on computing* (hrv. prema prijevodu D. V., "Augustin o programiranju"), gdje anonimni autor, pišući o tome kako ga je nadahnulo Augustinovo tumačenje Trojstva (predmnijeva se) u *Ispovijestima*, kaže o tom sljedeće:

A scientist at NASA's Jet Propulsion Laboratories thinks San Augustine of Hippo might have been on to something when he describes God in terms of Holy Trinity (cca 400 AD) and believes the concept may be translated on computing, in terms of multiply processing and shared work. The notion of computer being both one thing and several things at the same time might lead the way to radically different computer designs in the future. "There may be some real substance there that one could milk out," says the scientist. (Business Week, 10. srpnja 1995., str. 8. [u izvorniku je navedeno 7/10/95, a budući da se u anglosaksonskom izričaju u datumu navodi prvo mjesec zatim dan, autorica smatra da je ipak posrijedi datum kako smo ga naveli u prethodnom retku], nap. a.). Usp. <http://www.9georgetown.edu/faculty/jod/augustine/today.html> (ondje v. sekciju *Augustine and Augustinians*; tematski blok: *A computer scientist finds...*).

² Za spomenuti i navod konzultiraj sadržaj prethodne bilj. (Emfaza u tekstu: D. V.).

Pronaći cjeloviti sadržaj spomenutog članka na kojega se poziva onaj koji je segmente tog članka uvrstio na web-stranicu o Augustinu iz Hipona, a koji članak je objavljen u listopadskom broju časopisa *Business Week*-a,³ a koji članak datira od prije desetak i više godina, ne bi bilo, što bi se pučki kazalo, 'zgorega', i to poradi dva razloga: prvo, možda bi se bolje upoznali s teorijskom pozadinom sadržaja članka (a, to se u ovom slučaju može i naslutiti iz sâmog naslova članka: *Augustine on computing*⁴). Drugo, stekli bismo detaljniji uvid u razmišljanje jednog NASA-inog znanstvenika koji, a kako se to dadne zaključiti na temelju prethodno rečenoga, uspoređuje Augustinovu ideju i učenje o Trojstvu, može se kazati, s kompleksnošću i (ne)preciznošću računalnih operacija, odnosno računala kao takvog. Sličan je stav glede (ne)preciznosti računalne tehnologije potaknuo mnoge znanstvenike – kompjutorske stručnjake, i to poglavito od sredine devedesetih godina prošlog stoljeća naovamo, da kontinuirano rade na usavršavanju tog stroja,⁵ bez kojeg je suvremenom

---

³ Na službenoj web-stranici časopisa *Business Week* za anglosaksonsko govorno područje (časopis pod tim nazivom postoji, npr. kod nas kao i u Sloveniji) arhivirani su brojevi časopisa do unazad zaključno s brojem koji je publiciran po Božiću 1995., međutim, izdanje od 7. listopada 1995. nije uvršteno u online arhivu. Usp. <http://www.businessweek.com/search/95brogif.html>.

Čini se da je J. J. O'Donnell, kreator tematskog bloka *Augustine and Augustinians today* koji pripada web-stranici *Augustine of Hippo*, namjerno stavio samo onaj dio članka o Augustinu kao 'programeru' u kojem taj nepoznati NASA-in znanstvenik spominje Augustina i njegovu koncepciju Trojstva. Ime autora tog članka kao i članak u cjelini autorica ovog rada nije uspjela pronaći online putem. To je možebitni propust. Međutim, za temu s kojom se ovdje bavimo nije toliko bitan ni autor tog članka ni njegov članak u cjelini, već je bitna poruka koju taj, nama nepoznati NASA-in znanstvenik reflektira. Tu bismo poruku mogli izraziti sljedećim riječima: koliko god Augustina, hiponskog biskupa i velikog zapadnog crkvenog učitelja iz 4/5. st. po Kr. mnogi smatrali samo učiteljem službenog nauka Katoličke crkve i/li 'ortodoksnog vjernika, ili pak lucidnog obraćenika (William James u: *Raznolikosti religioznog iskustva*), posrijedi je osoba koja svojim idejama uvijek i iznova 'služi' kao nadahnuće, i to ne samo teolozima i filozofima, već i znanstvenicima – kompjuterskim stručnjacima. Ovi potonji u Augustinovoj ideji Trojstva gledaju nešto što bi se moglo primijeniti na koncept računala: mogućnost.

⁴ V. <http://www9.georgetown.edu/faculty/jod/augustine/today.html>.

⁵ Napredak u računalnoj tehnologiji postignut je i prije – već sredinom osamdesetih godina prošlog stoljeća, kada je osmišljen tzv. PC ili Personal Computer, nama poznat pod nazivom osobno računalo, tj. računalo koje posjedujemo i s kojim se "zabavljamo" kod kuće. Dakle, PC je u ono vrijeme bio smatran radikalnom promjenom u računalnom svijetu, poglavito glede dizajna. Međutim, veliki su obrati, što se tiče računalnog dijela koji se naziva software, učinjeni

čovjeku općenito, a i čovjeku-znanstveniku na neki način, život, odnosno znanstveni rad postao nezamisliv. No, s druge pak strane, onkraj tih materijalnih, tehnologijskih dostignuća, nameće nam se pitanje: je li isto tako čovjeku-znanstveniku kao i običnom čovjeku (suvremeni) život postao nezamislivim, primjerice, bez one iskonske, spontane i iskrene duhovnosti? Nadalje, razmišlja li suvremeni čovjek uopće o Bogu ili se pravi da On ne postoji te i živi na taj način? Najzad, bi li čovjek trebao razmišljati o Bogu, jer, dočim je u pitanju nekakvo "moranje", tu je odmah riječ o etici, odnosno, etičkim normama. Vezu između čovjeka i duhovnosti ne možemo promatrati kroz perspektivu bilo kojih etički predmnijevanih načela, jer, za razliku od etičnosti, duhovnost, odnosno religioznost bi trebala biti nepredmnijevana, u smislu da se čovjek za nju slobodno opredijeli, a u "moranju" i nema puno slobode, već samo obaveza na koju čovjek kao autonomno, razborito i racionalno biće sâm sebe primorava, bilo poradi socijalizacije koja uključuje ukalupljanje čovjeka u jedan određeni i naslijeđeni, već postojeći društveni okvir, koji čovjeka formira na način da ga prilagođuje već unaprijed zacrtanim, socijalnim, političkim, obrazovnim, moralnim, zdravstvenim, ekonomskim i drugim zadatostima, koje čine sadržaj i opseg pojma nekog (društvenog) okvira. O tome je na sličan način prije više od dvije i pol tisuće godina govorio Aristotel: čovjek je društveno biće, a prilagodbu društvu stječe zahvaljujući sposobnosti *ratia*, odnosno razboritog prosuđivanja. Promijenimo li pojedinim dijelovima ove misli mjesto i postavimo li je, glede njezina smisla i značenja, inverzno, mogli bismo izvrnuti Aristotelovu misao i reći da čovjek koji ne posjeduje sposobnost razboritog mišljenja, ne posjeduje ni socijabilnu sposobnost, a Aristotel nije možda imao u vidu i onu kategoriju ljudi koje su

---

u devedesetim godinama prošlog stoljeća: osmišljen je i "stavljen u pogon" program Windows, koji je došao na mjesto starog Word Perfecta. Program Windowsa se od sredine devedesetih godina 20. st. neprekidno usavršavao, do te mjere da je postalo nemoguće pratiti daljnji napredak i razvoj računalne tehnologije, jer se iz dana u dan u računalnom svijetu gotovo uvijek nešto izumi i otkrije. Računalo je u novije vrijeme postalo ne samo predmet raznorodnih rasprava, nego poticaj mnogima da se informatički educiraju i da žive ukorak s vremenom. Tako je, čini se, razmišljao i NASA-in znanstvenik, koji si je dopustio toliku slobodu da tu "beskonačnu mogućnost" kojom opisuje djelovanje i mogućnosti računalne memorije, prisposobi "beskonačnoj mogućnosti" Svemogućega, Boga Oca, Stvoritelja, ili, kako ga filozofi vole nazvati, to beskonačno, neograničeno, nedohvatljivo i nespoznatljivo transcendentno BIĆE, koje je u kršćanskoj terminologiji, kao i u drugim religijskim terminologijama poznato pod izrazom koji na naš jezik prevodimo riječju BOG.

priroda ili Bog, tko zna poradi kojih razloga, zakinuli na način da ne mogu razborito djelovati i samostalno donositi odluke. Pa ipak, misli se u današnje vrijeme da je ovo potonje sanirano barem u nekoj mjeri, jer prema kršćanskom poimanju i Deklaraciji o pravima čovjeka koja je u mnogim segmentima nadahnuta evanđeoskom porukom, svi su ljudi jednaki po dostojanstvu; no, što je s jednakošću po razboritosti – to je ostalo nedorečenim, jer se suvremeno civilno društvo itekako potrudilo da onima koji bi eventualno spadali u kategoriju onih koji nisu razboriti i racionalni (poradi činjenice da su bilo u fizičkom, psihičkom ili intelektualnom pogledu rođeni drukčiji u usporedbi s ostalim), pruži i omogućiti drukčiju i potrebitu pomoć i brigu. Međutim, sadržaj ovog uratka ne tendira propitati smisao i značenje čovjekove socijalnosti, kao ni istražiti nedostatke postojećih teorija o čovjeku kao društvenom biću. Ono čemu tendira sadržaj ovog uratka isto tako nije u vezi s Aristotelovim poimanjem čovjeka, kao što nije u vezi s raspravom o računalnom dobu, premda bi se zahvaljujući uvodnim redcima ovog uratka dalo zaključiti suprotno. Odmaknuti se na trenutak od teme, za onoga koji promišlja katkada može značiti predah. A, upravo je taj predah učinjen na ovome mjestu. No, vratimo se temi ovoga rada.

Posluživši se jednim navodom na koji se slučajno naišlo tijekom tendenciozne potrage za što većom količinom saznanja o tome kako se u današnje vrijeme govori o jednom čovjeku čije su ideje i učenje izvršili snažan utjecaj na nastajanje, oblikovanje i tijek službenog crkvenog učenja o Bogu, o duši, o čovjeku i sl., zapravo je otkriven jedan posve nov pristup razumijevanju Augustinove trinitarne teologije,⁶ koji Augustinovo učenje o

---

⁶ Augustinov nauk općenito, a poglavito onaj dio koji se odnosi na Boga (i dušu) poslužio je mnogim piscima, teoretičarima, filozofima, teolozima, pa čak i nekim znanstvenicima, tj. kompjuterskim stručnjacima kao nadahnuće. Kada bismo željeli spomenuti samo jedan malen broj autora i studija o Augustinu, valjalo bi napisati zasebnu studiju. No, kako živimo u vremenu tehnoloških postignuća, dovoljno je na Internetu “zagoogleati” Aurelije Augustin. No, kako takav put istraživanja izvora u znanosti neki smatraju odveć neozbiljnim i nepreciznim (ima nešto i u ovom potonjem), autorica će spomenuti dvije recentnije studije o Augustinu koje potpisuje isti autor, Ivan Bodrožić, dobar poznavatelj Augustina i profesor povijesti kršćanske literature i nauka na KBF-u u Splitu: 1) recentnija studija naslovljena “Augustinov hod od ljubavi prema filozofiji do filozofije ljubavi”. Autor od trećeg odsjeka nadalje, među ostalim problematizira Augustinovo shvaćanje Boga, također pozivajući se na Augustinovo djelo *Ispovijesti*. U usporedbi s porukom teze koju je postavio NASA-in znanstvenik, koju smo spomenuli ovdje u bilj. 1. a koju bi se moglo izraziti riječima da je

Trojstvu dovodi u vezu sa suvremenim, tehničkim znanostima: informatikom i kibernetikom. Taj čovjek je bio istodobno, može se reći, i pravi grješnik i pravi svetac. Grješnik utoliko ukoliko je svaki čovjek grješnik, a svetac utoliko ukoliko je rijetko koji čovjek svetac: Aurelije Augustin – osoba koja je mnogo stoljeća nakon svoje smrti uspjela zaintrigirati mnoge teologe, filozofe i ine druge znanstvenike, pa čak i one koji dolaze iz redova popularne NASA-e. Naprosto je začuđujuća činjenica da se neki NASA-in znanstvenik zanima za Augustinovo učenje o Trojstvu. Dakako, onaj tko bi tako i mislio, bio bi sklon donositi prosudbe onako plastično, sekularno i ideološki. Nerijetko mislimo: što bismo (pučki rečeno), “miješali kruške i jabuke” – u ovom slučaju teologiju i informatiku, a čini se da je takav pokušaj, ipak, ne samo moguć nego i smislen, ukoliko na pameti imamo da znanstveni diskurs traži inkluzivni, tj. uključiv pristup. Stoga, zamislimo da, slikovito izraženo, govor o Bogu spada u kruške, a govor o računalu u jabuke. I sada, kako započeti raspravu čiji predmeti (rasprave) nemaju ni formalno ni sadržajno ništa zajedničko, već su dispartatni? No, ipak je Augustinovom trojedinom Bogu s jedne strane, i računalu s druge strane (kako je zamijetio onaj NASA-in znanstvenik), jedna stvar zajednička: svojstvo “možnosti”: Bogu se pripisuje “možnost” djelovanja bez granica. Čini se pritom da je i najpoznatiji stroj modernoga doba, koji je između ostaloga obilježio tehnološku revoluciju: računalo (ili kompjuter), isto tako kadar djelovati bez granica, kako tvrde neki znanstvenici, te, upravo poradi sposobnosti izvođenja više simultanih radnji, računalo je “nešto” što je moguće prisposobiti trojedinom Bogu, tj. Onome koga prema kršćanskom shvaćanju istodobno čine tri osobe u jednoj, od kojih je prva Otac, druga Sin, a treća, koja se supstancijalno vezuje uz ove prve dvije jest Duh Sveti. Iz ovog potonjeg slijedi tumačenje da, pojednostavnjeno rečeno, troje istodobno označuje jedno, a jedno u sebi sadrži troje. Primijeni li se ovaj teološki, trinitarni aksiom na shvaćanje računala

---

Augustinov Bog programer, Bodrožićeva koncepcija Augustinova Boga jest da je (Augustinov) Bog ljubav. 2) druga studija o Augustinu, koju ovom prigodom navodimo kako bismo potkrijepili tvrdnju da je Augustin neiscrpno vrela misliocima, je “Učiteljska odgovornost u svjetlu Augustinova djela *De magistro*”. Autor eksplicirajući o ulozi učitelja u percepciji Augustinove misli, upućuje na koncepciju Augustinova Boga kao onog koji je u čovjeka urezao spoznaj, dakle, Augustinov Bog kao prvotni izvor spoznaje – znanja. Usp. Ivan Bodrožić, *Augustinov hod od ljubavi prema filozofiji do filozofije ljubavi*, u: *Filozofska istraživanja*, br. 107 (2007), str. 586. i dalje; isti, *Učiteljska odgovornost u svjetlu Augustinova djela De magistro*, u: *Crkva u svijetu*, br. 3 (2007), str. 482-504.

kao “umjetne inteligencije” (kojoj se pripisuju ili prisposobljuju “božanski atributi” kao npr. beskonačno, mnoštveno i sl.), moguće je, glede promišljanja i propitivanja zadane problematike, poći od pretpostavke da se tu “umjetnu inteligenciju”, shvati, zapravo kao Boga nove epohe – modernoga doba. Odnosno, da je ona (po onome što je kadra činiti, dakle jednu radnju koja u sebi uključuje više stvari - radnji), “slika božanskog uma”. Pokušajmo tu apsurdnu usporedbu objasniti na način da se prvo propita Augustinovo učenje o Bogu, odnosno o Trojstvu, pritom se nadahnjujući na njegovim *Ispovijestima*, zatim, da vidimo po čemu je računalo “čudo koje sadrži jedinstvo u mnoštvu i obrnuto”, te naposljetku, je li se takvo što uopće isplatilo propitati ili je onaj tko se dosjetio takve naizgled i suštinski blasfemične ideje, fundamentalno ‘zaglibio/la’ u najmanju ruku u intelektualni ekshibicionizam, ili je pak autorica ovog uratka, nošena osjećajem kontingentnosti *ratia*, željela na retoričkoj osnovi pokazati da su i nemoguće stvari moguće, tj. da je moguće pronaći kopulu između dvaju disparatnih pojmova te, na neki način (ako ništa drugo), barem dati svoj mali prinos filozofsko-teološkom diskursu o Bogu, koji diskurs može otpočeti pretpostavkom da je jedino filozof kadar govoriti o stvarima koje nitko drugi ne razumije i da je (kako je znao reći veliki njemački filozof Gadamer), filozof pozvan ondje gdje nitko drugi ne razumije o čemu je riječ.⁷

1. AUGUSTINOV DISKURS O BOGU U *ISPOVIJESTIMA*

Tko je “Augustinov” Bog?⁸ Bi li se možda činilo prikladnijim upitati: kakav je “Augustinov” Bog? Odgovor na postavljeno pitanje u formalnom (tehničkom) smislu nije teško pronaći, te je onomu tko bi ga eventualno zaista želio pronaći, bilo dostatno da

---

⁷ Pritom ne treba misliti da su zanemareni ili umanjeni uloga i značenje “prvih (s)poznavatelja i tumača Boga” - teologâ, a zatim i drugih, društvenih, prirodnih znanstvenika koji se na specifičan način bave problematikom o Bogu.

⁸ Za Augustina Bog je središte njegovih promišljanja. Njegovo učenje o Bogu i k tome o Trojstvu u *Ispovijestima* je samo jedan malen izvor za promišljanje njegova shvaćanja Boga, izvor koji je u ovom slučaju poslužio kao nadahnuće autorici ovoga rada. Kako čitatelj kojem Augustinovo učenje o Bogu nije poznato ili je slabo poznato, ne bi shvatio da su *Ispovijesti* jedini relevantni izvor koji pruža uvid u Augustinova promišljanja o Bogu i potrazi za Njime, spomenut ću djela u kojima je ta tema zastupljena *explicitè*: *De libero arbitrio*, *De fide et symbolo*, *De doctrina christiana*, *De Trinitate*, *De natura et gratia*, *De civitate Dei*.

u ruke uzme Augustinove *Ispovijesti* i da ih pročita, dakako, od korica do korica, jer se u sadržaju tog nadahnjujućeg djela skriva i otkriva jedno posebno, osobno, fascinantno i podosta konkretno shvaćanje Boga, čija teorijska pozadina shvaćanja počiva na dva temeljna izvora: 1) biblijskom i 2) neoplatonističkom. Posebnost i fascinantnost (pokušaja) shvaćanja onoga što filozofi nerijetko razumijevaju kao transcendentno biće, a teolozi kao Boga, dadne se naslutiti čitajući prve retke Augustinovih *Ispovijesti*, gdje već na početku, dakle u 1. glavi I. knjige on (citirajući Sveto pismo, točnije 145. i 147. psalam) kaže: *Velik si, Gospodine, i svake hvale dostojan veoma; velika je tvoja snaga, i mudrosti tvojoj nema mjere.*⁹ Razvidno je da Augustin svoje *Ispovijesti* započinje jednom stilskom figurom – hiperbolom, koja se očituje kao “veličanje Božje veličine” i koja je svojstvena biblijskoj interpretaciji i deskripciji Boga. Na koji način to Augustin čini? Prije svega, Augustin se u predstavljanju Boga, pridijevajući mu tako određene atribute, kako je prethodno rečeno, poslužio biblijskim zapisom – Davidovim psalmima, koji u suštini označuju pohvalu Boga, shvaćenog kao Stvoritelja neba i zemlje. Veličina je, mogli bismo konstatirati, vrlo značajan pojam za Augustina:¹⁰ “Velik si Gospodine (...)”, kaže Augustin, te “(...) mudrosti tvojoj nema mjere”. Dakle, Božja je mudrost prema Augustinu nešto što nema mjere, odnosno, ona je toliko velika da je čovjek kao takav nije kadar izmjeriti, a nije je kadar izmjeriti jer ga je Bog (unatoč tome što ga je stvorio na “svoju sliku i priliku”) stvorio ipak kao “konačno i ograničeno biće”;¹¹ a to što nema mjere naziva se nemjerljivim, odnosno, preciznije rečeno (da se poslužimo matematičkom terminologijom) “beskonačnim”. “Beskonačno” jest

⁹ Usp. *Ispovijesti*, I,1. (Prema prijevodu S. Hosua, KS, 1987. i engleskoj verziji koju je s latinskog preveo E. B. Pusey, dostupnoj na web-stranici <http://www9.georgetown.edu/faculty/jod/augustine/textstrans.html>).

¹⁰ Spomenutu konstataciju potvrđuje i sam naslov 1. glave I. knjige *Ispovijesti*, čiji je sadržaj Augustin upravo posvetio govoru o Božjoj veličini spram čovjekove “maloće”. Usp. *Ispovijesti*, I,1.

¹¹ “Konačnost” i “ograničenost” u spomenutom kontekstu valja shvatiti i tumačiti kao atribute čovjeka u odnosu na atribute “beskonačno” i “neograničeno”, koji su (u ovom* kontekstu) rezervirani isključivo za Boga. (*Kada se kaže “ovaj kontekst”, onda se poglavito misli na teološko-filozofski kontekst govora o “beskonačnosti i neograničenosti”. Međutim, pojmove “beskonačno” i “neograničeno” susrećemo i u drukčijim kontekstima, primjerice u prirodoznanstvenom, gdje se ti pojmovi vežu najčešće uz govor o brojevima, a opet vezano za govor o različitim matematičkim i fizikalnim kalkulacijama i sl., uz pomoć kojih se u novije vrijeme nastoji protumačiti i Boga kao takvoga. O ovom potonjem v. tekst na engleskom ovdje u bilj. 1).

nešto što nema ni početka ni kraja, jer svaki početak označuje ujedno i kraj “beskonačnoga” i obratno. Tu “beskonačnost” Augustin vidi u Božjoj mudrosti koja “nema mjere”, međutim, odakle Augustin zna da je Bog toliko mudar i kako zna da je beskonačno mudar? Augustin to ne zna, ali zna da je čovjek spram Boga jedan “sićušan djelić njegova stvorenja”.¹² Božja “velikost” spram čovjekove “sićušnosti”, ili (kako je to mnogo stoljeća nakon Augustina izrazio Pascal: “Božja beskonačnost” i “čovjekova bijeda”) istodobno predstavljaju i dispartatnost i analognost. Dispartatnost utoliko, ukoliko ni jedno živo biće kao ni jedno ljudsko djelovanje nije moguće prisposobiti Božjoj veličini (koja se prema Anselmu sastoji u Božjoj neshvatljivosti, nespoznatljivosti i nedokučivosti); analognost se pak otkriva kao nešto najveličanstvenije što je čovjek kao Božje stvorenje baštiniio od svojeg Stvoritelja: “sličnost”.¹³ Dakle, čovjek je ipak po nečemu sličan Bogu. No, po čemu je čovjek sličan Bogu, ako je Bog toliko velik da ga se – kako kaže Augustin – ne može dohvatiti osjetilima, jer je On veći od svega stvorenog: od neba, od zemlje, od vjetra, od čovjekove nutrine itd. Augustin, kako bi protumačio i što zornije prikazao Božju veličinu, preuzima slike iz stvarnog svijeta, točnije, iz prirode koja nas okružuje,¹⁴ što zapravo asocira i upućuje na antički grčki - aristotelovski koncept Boga. Augustin se, zapravo, divi Božjoj velikosti, tj. veličini. On nju zamišlja i predočuje kao nešto neizmjereno veliko; kao nešto što “po beskrajnim prostorima odasvud prožima svu ovu gromadu svijeta” odakle se “izvan nje na sve strane širi u neizmjernost bez kraja”.¹⁵ “Neizmjernost bez kraja” – aludira li Augustin možda na onaj “bezdan” o kojem govore prvi redci Knjige postanka? Bezdan iz kojega je prema biblijskom shvaćanju proizašao ovaj svijet; odnosno, bezdan iz kojega je Bog stvarao ovaj svijet, te kao da se u nj vraća pošto je završio svoju misiju. Međutim, Augustinov Bog nije samo Stvoritelj i uzdržavatelj ovoga svijeta, On je “prijatelj čovjekov”, a prijateljstvo je ipak personalni odnos koji nastaje te se razvija i jača između dvije osobe: “Blažen onaj koji ljubi tebe, koji ljubi svoga prijatelja u tebi (...)”¹⁶

---

¹² *Ispovijesti*, I,1.

¹³ Usp. Post 1, 27.

¹⁴ Usp. *Ispovijesti*, I., X. Na ovim mjestima nazire se utjecaj neoplatonističke filozofije koju karakterizira kozmološka perspektiva i percepcija stvarnosti.

¹⁵ Ovo je jedan od ključnih citata u *Ispovijestima* u kojem Augustin zacijelo najbolje opisuje i tumači Božju prisutnost u svijetu i Božju transcendenciju nad svijetom istodobno. Usp. *Ispovijesti*, str. 132.

¹⁶ *Ispovijesti*, str. 72.

Nadovezujući se na prethodno rečeno, važno je distingvirati sljedeće: kada Augustin govori o Bogu kao "stvoritelju, uzdržavatelju, prijatelju" i slično, on Boga opisuje u biblijskim kategorijama. No u opisivanju Boga Augustin se ne zadržava isključivo na biblijskim kategorijama već u biblijski koncept Boga ugrađuje i filozofski – neoplatonistički, kako će biti razvidno u sadržaju koji slijedi.

Budući da smo vidjeli da Augustin pristupa promišljanju Boga dvojako: najprije iz biblijske perspektive, a potom iz filozofske u koju ugrađuje ovu prethodnu, sve smo više bliži zaključku da uopće nije lako jednostrano i nasumce odgovoriti na pitanje: tko je Augustinov Bog? Jer i sâm Augustin u svojim *Ispovijestima* o Bogu govori na mnogo razina, koje uključuju i sveobuhvatan i raznovrsan pristup govora o Bogu: i teološki (biblijski) i filozofski. Te se razine Augustinova poimanja Boga u *Ispovijestima* reflektiraju kao forma izražavanja koja leksički u određenim segmentima poprima obilježje monologa, dok u nekim drugim segmentima nalikuje dijalogu (s Bogom) koji, možemo zaključiti, obiluje sentimentalnošću i pijetetom, do te mjere da Augustin više ne zna koju bi riječ upotrijebio kako bi izrazio silnu sreću što je njegovo "sićušno biće" kadro spoznati ne Boga kao takvoga, već Njegovu prisutnost u sebi – u "golemoj dvorani svojega pamćenja", tj. u nutrini.¹⁷ Prema tome, kada bismo pokušali odgovoriti na pitanje gdje se nastanio (Augustinov) Bog, odgovor bi glasio: u čovjekovoj nutrini, gdje je taj Bog onaj koji je (shvaćen kao) *intimior intimo meo* ili (hrv.) "bliži od moje blizine". Kuća ili Božji dom, prema Augustinovu shvaćanju, jest čovjekovo pamćenje. Bog je pronašao svoje 'utočište' u čovjekovoj nutrini, gdje je On bliži čovjeku nego što je čovjek blizak sebi samome. Taj je Božji dom Augustin nazvao "golemom dvoranom pamćenja". U toj "golemoj dvorani" čovjek susreće i nebo i zemlju i more sa svime onim što se u njima dadne opaziti, ali isto tako susreće i sâmog sebe – susreće sjećanje o sebi, o svojem životu i prošlim iskustvima.¹⁸ Sjećanje sebe i svojih prošlih iskustava koje čovjek susreće u pamćenju stvara slike koje čovjeku omogućuju da on kao takav bude kadar povezati, metaforički rečeno, konce svojega života, koji u temporalnom pogledu obuhvaćaju i prošlost i sadašnjost i budućnost. Dakle, u pamćenju čovjek stvara predodžbu cjelovitog životnog puta (budućnosti), a na jednom dijelu tog puta susreće

¹⁷ *Ispovijesti*, str. 215.

¹⁸ *Isto*.

sputnika koji ga zna i koji ga je oduvijek znao i koji je čekao da čovjek za Njega sazna, da ga otkrije (u sebi); da ga upozna i da s Njime uspostavi jedan odnos – prijateljski odnos; komunikaciju koja se može opisati Mojsijevim riječima: “licem u lice”.

Tijekom povijesti se pokazalo da su ljudi bili skloni Bibliju tumačiti doslovno, no zahvaljujući otkriću novih metoda glede tumačenja Biblije (poglavito povijesno-kritičke metode i metode hermeneutike u 20. st.), sada one Mojsijeve riječi koje smo prethodno spomenuli doista možemo shvatiti kao upućivanje na osobni kontakt koji je Bog uspostavio s čovjekom, a čovjek, uzvrativši taj kontakt, Bogu odgovorio afirmativno: da, želim s tobom komunicirati, jer Ti si ovdje, u meni i bliži si meni nego što sam ja sam sebi. To je Augustinov Bog. To je Ta veličina bez kraja. To je Taj koga čovjek naziva prijateljem i koga želi spoznati, ali, nažalost, nije kadar, a nije kadar jer je on ipak jedno sićušno, konačno i ograničeno biće koje poradi toga što nije svemoguće, svemoćno i beskonačno, ne može do kraja shvatiti ono što sv. Toma naziva “neograničenim morem bivstva”. *Summa summarum*, polako stječući uvid u Augustinovo razumijevanje i tumačenje Boga u *Ispovijestima* kao i interpretaciju osobnog iskustva tj. susreta s Njime, promatrano pod filozofskim i teološkim vidom, ono što čovjek može shvatiti o Bogu na tragu Augustina moguće je opisati na sljedeći način:

- da je Bog neizmjerljivo velik
- da je Bog *predobar, premoćan, svemoguć, najmilosrdniji, najpravedniji, najskrivljeniji, najočitiiji, najljepši, najjači, stalan, nedokučiv, nepromjenljiv, a da sve mijenja, da je nikad nov i nikad star, a sve obnavlja*¹⁹
- da je Bog čovjekov prijatelj²⁰
- da je Bog postojan²¹
- da se u Bogu nalazi prava sreća²²
- da Bog uvijek stoji uz čovjeka²³
- da je Bog nedohvatljiv²⁴
- da je Bog vječan²⁵

---

¹⁹ *Ispovijesti*, str. 9.

²⁰ Usp. *Ispovijesti*, IV., 9.

²¹ Usp. *Ispovijesti*, IV., 11.

²² Usp. *Ispovijesti*, IV., 12.

²³ Usp. *Ispovijesti*, V., 2.

²⁴ Usp. *Ispovijesti*, VII., 1.

²⁵ Usp. *Ispovijesti*, VII., 4.

- da je Bog stvorio sva bića, odnosno, “sve stvorenje”,²⁶ uključujući i čovjeka
- da je Bog *summa bonitas*, a zlo je, nasuprot tome (shvaćeno kao) otklon Boga²⁷
- da je Krist posrednik, odnosno, jedini “pravi put” koji vodi do Boga²⁸
- da čovjek spoznaje sebe samo u Bogu²⁹
- da se Boga ne može spoznati putem osjetila, tj. osjetilne spoznaje, nego putem unutarnje kognicije – potrebno je proniknuti u pamćenje,³⁰ ali imati na umu Augustinov ukaz da je Bog istodobno iznad našeg pamćenja³¹
- da čovjek može baštiniti blaženi život “pod uvjetom” da prihvati Boga³²
- da je Bog jedini gospodar i upravitelj vremena³³
- da Bog jest i da djeluje kao “trojedinna osoba”, odnosno, da On sâm jest trojstven.³⁴

²⁶ Usp. *Ispovijesti*, VII., 13., 15.

²⁷ Usp. *Ispovijesti*, VII., 16.

²⁸ Usp. *Ispovijesti*, VII., 18-21.

²⁹ O tome govori X. knjiga, koja je ključno mjesto u *Ispovijestima* za razumijevanje Božjeg identiteta i Njegove opstojnosti.

³⁰ Usp. *Ispovijesti*, X., 6-7.

³¹ Usp. *Ispovijesti*, X., 17., 25-26. *Dadne se naslutiti na temelju posljednja dva retka potonjeg citiranog mjesta da Augustin smatra kako se Boga nalazi u zaboravu, jer zaborav ne znači odsutnost pamćenja ili sl., već “mjesto” koje nadilazi samo pamćenje i koje čovjeka vraća u pamćenje. Zato Augustin u nastavku (dakle, u 19. glav. X. knjige) kaže da se iz zaborava vraćamo u pamćenje. Fascinantno je kako Augustin opisuje taj *circulus vitiosus* potrage za Bogom: čovjek u svom pamćenju traga za nekom ‘stvari’ toliko dugo dok je ne nađe. Drugim riječima, čovjek se u danim okolnostima, prevrćući po svojoj memoriji i ‘listajući’ podatke prošlih iskustava na koje nailazi, ponaša kao da u sebi posjeduje strogo programiranu memoriju, poput one koju posjeduje i računalo.*

³² Usp. *Ispovijesti*, X., 22.

³³ Usp. *Ispovijesti*, XI. Augustin u sadržaju ove knjige raspravlja o pojmu vremena, povezujući svoja razmatranja s pitanjem stvaranja, koje je za Augustina vrlo relevantno, jer u toj raspravi iznosi ključni argument svojeg učenja o stvaranju. Naime, Augustin tvrdi da je Bog apsolutni gospodar vremena i da prije stvaranja nije postojalo vrijeme. Na pitanje: što je vrijeme, Augustin ne daje izravan odgovor, već propituje korelacije triju stupnjeva manifestacije vremena: prošlost, sadašnjost i budućnost, te kaže da sadašnjost možemo shvatiti kao vrijeme, jer ide k tome da ne postoji. Augustin shvaća da prošlost i budućnost ne postoje, kao ni sadašnjost, jer se sadašnjost pretvara u prošlost, a budućnost još ne postoji. U suštini, za Augustina, kako se *dadne* razumjeti, postoji samo vječnost, a ona je samo u Bogu, dok je čovjek zajedno s ostalim živim bićima podložan (zemaljskom) vremenu i time konačan. Usp. *Ispovijesti*, XI., 31.; XII., 12.

³⁴ Usp. *Ispovijesti*, XIII.

Što možemo zaključiti na temelju iznesenih referenci, koje proistječu iz Augustinovih promišljanja o Bogu kojima obiluje sadržaj *Ispovijesti*?

Prvo, Bog je, a kako i Stari zavjet govori, stvoritelj svega postojećeg.³⁵ Drugo, Bog, kako se može zaključiti na temelju Augustinova shvaćanja Božje opstojnosti, nadilazi sve što je stvoreno, a to uključuje sljedeće: i prirodu i životinje i sâmog čovjeka. Treće, Bog je apsolutni gospodar vremena i svega onoga što je tom vremenu podređeno (a podređena su mu sva živa bića, kao i cjelokupan kozmos). Četvrto, Boga se ne može tražiti u prošlom, postojećem i nadolazećem iskustvu, već samo u pamćenju, i to u onom segmentu pamćenja (ili mjestu, kako kaže Augustin) gdje pamćenje transparentno prelazi u zaborav, a zaborav se ponovno vraća u pamćenje. U točki u kojoj se pamćenje i zaborav međusobno isprepleću, nalazi se "mjesto" susreta s Bogom. Ovo bi Augustinovo shvaćanje mjesta susreta s Bogom bilo posve jasno i neupitno kada bi Augustin ostao samo pri tome. No, glede traženja mjesta susreta s Bogom, Augustin ide puno dalje od onoga što isključivo pripada čovjekovoj spoznajnoj sposobnosti kao takvoj: svjesnost i racionalnost.

Tražeci mjesto susreta s Bogom, Augustin napušta ljudsku dimenziju svjesnosti i racionalnosti te prelazi u "višu sferu" egzistencije uma – u sferu nadumnoga ili transcendentnoga, koje se nalazi iznad pamćenja. Taj moment prelaska u transcendentno koje prebiva iznad pamćenja moguće je usporediti s biblijskom slikom (predodžbom) Božjeg duha³⁶ koji lebdi nad vodama u trenutku dok Bog stvara nebo i zemlju.³⁷

Dakle, Augustin shvaća da je Bog, zapravo, iznad pamćenja, odnosno, kao da 'lebdi'³⁸ u toj transcendentnoj sferi koja čovjeku, ma koliko god se on trudio, ipak nije dostupna, *realiter*. Međutim, čovjek najzad intuira i spoznaje da postoji taj *Netko*, ali ne razumije u potpunosti Njegovu bit, jer, *si comprehendit, non est Deus* – kaže

---

³⁵ Post 1, 1.

³⁶ Ovu epizodu u kojoj Augustin govori o značaju Božjeg duha nad vodama usp. *Ispovijesti*, XIII., 6.

³⁷ Post 1, 1-3.

³⁸ Ovo biblijsko "lebdi" u filozofskoj perspektivi predstavlja aluziju na Platonovu "dušu" koja traži oslobađanje od ljudskog tijela shvaćenog kao njezina "tamnica".

Augustin.³⁹ Ako je Bog iznad pamćenja, valja se zapitati, na tragu Augustinova promišljanja o Bogu, je li čovjek uopće kadar dokučiti to "mjesto"? U jedno valja biti siguran: čovjek je razumno i kontingentno biće, ali njegov *ratio*, unatoč tome što posjeduje kapacitet koji mu omogućuje prodrijeti u "velike" tajne života i vlastita postojanja, ipak nije kadar razviti "metode" pomoću kojih bi *realiter* dokučio "to mjesto" gdje Bog prebiva u nama. Čovjek je toga svjestan, kao što je svjestan da, kada bi dokučio "to mjesto", dokučio bi i sâmog Boga, a onda to više ne bi bio onaj "skriveni Bog", već razotkriveni misterij.

Oslanjajući se na kršćansko vjerovanje i novozavjetne zapise, poznato nam je da se Bog utjelovio u osobi Isusa Krista. Gledano u perspektivi teoloških (dogmatskih) i eklezioloških razmatranja, posrijedi su sadržaji objavljenih vjerskih istina koje čine konstitutivne elemente kršćanskog *creda*. No, ono što i samoj teologiji ostaje vječnim i nerješivim misterijem jest pitanje načina na koji je Bog to učinio, tj. utjelovio se. Dakle, može se reći da tajna koja se tiče razumijevanja Božje biti, s jedne strane, i utjelovljenja, s druge strane, leži u metodama (raz)otkrivanja Boga. Bog je ljudima oduvijek bio i bit će "veliki" misterij – jedina tajna koju ljudsko biće nije kadro razriješiti u potpunosti. Stoga nam – u tom slučaju – ne preostaje ništa drugo doli prihvatiti onu Augustinovu misao koja kaže da je čovjek bliži Bogu ako shvati da je Bog neshvatljiv, nego ako ide u daljnja razmatranja, nastojeći riješiti vječnu zagonetku. Utoliko ne treba čuditi što neki Augustina veličaju i kao teologa i kao mislioca, pridajući mu zaslužno mjesto u povijesti filozofije i teologije, jer: 1) njegovo učenje o Bogu i u današnje vrijeme predstavlja nezaobilazan orijentir u filozofskom promišljanju o Bogu, ali i čovjeku: princip interirizacije, i jer 2) Augustin kao mislilac predstavlja spoznajni izvor iz kojeg neki prirodoslovci i drugi znanstvenici (poput onog NASA-inog znanstvenika iz laboratorija *Jet Propulsion*, koji se upravo nadahnuo na Augustinovu tumačenju Trojstva kao "mногоstrukosti u jednome") crpe nova nadahnuća za svoja otkrića, među ostalim i na polju informatike i kibernetike.

Poštujući i uvažavajući kršćansku tradiciju i službeni kršćanski nauk, pitamo se ima li uopće smisla pod tim vidom

---

³⁹ Temeljna je Augustinova misao: "Budući da je Bog "Neshvatljiv", bliže smo istini ako shvatimo da Boga ne možemo shvatiti nego ako mislimo da smo nešto od njega shvatili".

misлити na način da Bogu štošta prisposobljujemo, pa i običan komad plastike koji posjeduje memoriju: računalo? Međutim, u perspektivi filozofskog mišljenja svako pitanje ima smisla, odnosno nešto je smisljeno već samim time što pitamo o tome, a dočim pitamo, znači da ima smisla. Filozof(ija) pita o svemu, pa tako i o odnosu teologije i informatike, tj. – u ovom smislu - o vezi između Boga i računala.

Računalo, kojemu neki pridaju veliko značenje, možemo u odnosu na njegovu koncepciju i dizajn promatrati kao nešto što je u sebi intrigantno koliko je (za Augustina) intrigantno i Trojstvo. Tu intrigantnost glede računala pronalazimo u mišljenju jednog NASA-inog znanstvenika, koji smatra da kompjuter vršeci jednu stvar, zapravo, obavlja mnoštvene, zajedničke i nedjeljive radnje koje se na neki način mogu prisposobiti – da se poslužimo tehničkom terminologijom - strukturi, konstrukciji i funkcioniranju Augustinova Trojstva koje čine tri osobe u jednoj: Otac, Sin i Duh Sveti. I kada Bog djeluje, onda djeluje kao jedinstveno-trojstvena svemoguća osoba. Pitamo se: je li moguće taj Augustinov opis Trojstva primijeniti na djelovanje kompjuterske memorije? Jedni će reći da je riječ o vrlo zanimljivoj i intrigantnoj postavci o kojoj bi se dalo raspravljati, dok će se drugi zgražati nad činjenicom da nekome uopće pada na pamet kompjuter prisposobiti Bogu. Ovo potonje tema je koju ćemo nastojati obrazložiti u sadržaju koji slijedi.

2. RAČUNALO – BOG “NOVE EPOHE”?

U sadržaju koji se vezuje za ovaj podnaslov kani se propitati teza koju smo naveli na početku ovog izlaganja: prema jednom NASA-inom znanstveniku Augustinov koncept Trojstva moguće je preslikati na razumijevanje računala, shvaćenog kao nešto što obavlja “mnogostruki postupak i zajednički rad”. Koliko je održiva postavka koju zastupa taj neimenovani NASA-in znanstvenik i može li ju se uopće dokazati, ovisi o tome koji smisao želimo time polučiti. Naravno da oni koji zastupaju mišljenje o računalu kao beskonačno možnome stroju, čija je memorija neograničeno velika, smatraju da tu ima nešto što bi se dalo prisposobiti možnosti trojstvenog Boga. No pritom valja imati na umu da se pokušava usporediti dva, po naravi suprotna predmeta rasprave, od kojih jedan spada u područje teologije, a drugi u područje suvremenih tehničkih

znanosti: informatici. U tom je slučaju potrebno odrediti jedan pristup u kojem bi, s obzirom na otvoreni filozofski diskurs, valjalo zaobići svako isključivanje jednog predmeta rasprave od drugog i obratno. Drukčije formulirano, valjalo bi zaobići isključivanje teološkoga i filozofskog govora o Bogu iz znanstvenog tehničkog govora o računalu, ili, pak, zaobići isključivanje znanstvenog govora o računalu iz teološkog, kada je riječ o Trojstvu. Međutim, filozofija, kao znanost koja propituje prvotne uzroke, sebi može dopustiti slobodu da raspravlja o stvarima koje po svojoj naravi nemaju ništa zajedničko ili se tako barem čini. No, čini se da u skladu s latinskom sentencijom koja kaže: *quot capita, tot sententiae*, neki ipak misle drukčije, tj. misle da je Augustin uistinu otkrio nešto značajno objašnjavajući odnos(e) osoba u Trojstvu, te je zahvaljujući svojim razmišljanjima o trojstvenome Bogu pridonio boljem razumijevanju onoga što kompjuterski stručnjaci i drugi znanstvenici nazivaju "mnogostrukim djelovanjem i zajedničkim radom". Je li Augustin postao nadahnuće informatičkoj epohi i njezinim izumima na polju tehnologije? Je li njegovo učenje o Bogu izloženo u *Ispovijestima* postalo novim izvorom iz kojega suvremena informatička znanost i/ili neki njezini pioniri crpe nove ideje o superinteligentnom biću: umjetnoj inteligenciji koja je zamišljena kao supstitut onoga koga Aristotel naziva "nepromjenjivim pokretnikom", a koga kršćanstvo poznaje kao osobnog Boga? Najzad, je li ipak posrijedi samo puko razmišljanje jednog čovjeka (NASA-inog znanstvenika), kojemu je pomalo dosadio svijet žica, čipova i brojeva i kojega su zadivila promišljanja nadobudnog mislioca stara više od tisuću i petsto godina?

2.1. Paradigma koja je označila početak nove revolucije

Nema tog područja života i djelovanja koje nije zahvatila kompjuterska revolucija. U današnje vrijeme gotovo svaka stvar funkcionira na principu automatizacije i sofisticirane elektronike. Velike strojeve u tvornicama pokreću mikrokompjuteri: sateliti koje NASA odašilje u svemir pokreću se jednim pritiskom na gumb. Radari i suvremeno oružje funkcioniraju na principu mikročipa. Kompletna suvremena medicinska oprema je kompjuterizirana. Osobni automobili funkcioniraju na principu elektronike, odnosno mikročipova. Kompjuteromanija je zahvatila međuljudsku komunikaciju – danas se sve više komunicira uz pomoć elektronskih naprava koje imaju ugrađene mikročipove, a

gotovo svako kućanstvo ima barem jedan PC⁴⁰ itd. Jednom riječju, suvremeni je život obilježila kompjuterizacija.

Računalo, najveći doseg tehničke civilizacije i kruna tehnološkog napretka, složena je 'stvar', za koju se u današnje vrijeme na različitim razinama i područjima života i rada pokazuje sve više interesa. Računalo je, zapravo, plod čovjekova nastojanja da stvori nešto što bi potvrđivalo snagu, tj. sposobnost njegova uma, ali i umijeće stvaranja nečeg sasvim novog.

Povijest kompjutera ili računala (ako počemo od vremena kada su nastali prototipovi današnjih kompjutera i kada se tek počelo raditi na stvaranju jedne mehaničke naprave koja bi isprva funkcionirala na bazi jednostavnih računskih operacija), seže unatrag do sredine 20. stoljeća.⁴¹

Kada je riječ o strukturi računala, valja naglasiti da se računalo sastoji od dvaju osnovnih dijelova koje (prema izvor. engl. riječi) nazivamo *hardware* i *software*.⁴² Nadalje, također je za razumijevanje teme o kojoj raspravljamo važno spomenuti još jedan tehnički podatak: kompjuter funkcionira na principu (mikro)čipa ili poluvodičke pločice dimenzija manjih od 1 cm četvornog. Za

---

⁴⁰ PC jest kratica engl. fraze *Personal Computer*, nama poznato kao "osobno računalo" – dostignuće koje je 1986. god. razveselilo ponajprije kompjutersku industriju, a potom čitav svijet.

⁴¹ Usp. Christopher Evans, *Kompjutorski izazov*, [R. Jeny i D. Mikuličić, prev.], Globus, Zagreb, 1983., str. 5-15. Premda je od spomenute edicije prošla gotovo četvrtina stoljeća, prema osobnom mišljenju autorice riječ je o djelu koje pruža vrlo dobar i sažet uvid u to kako je i kada je nastala, razvijala se i u kojem smjeru se kretala kompjuterska revolucija.

⁴² *Hardware* je naziv za skup svih elektroničkih i mehaničkih dijelova od kojih je kompjuter napravljen. *Hardware* se postupno razvio i preuzeo određene ljudske djelatnosti. U početku je *hardware* mogao izvoditi samo računске operacije nižeg i višeg stupnja, a poslije, točnije šezdesetih i sedamdesetih godina 20. stoljeća on preuzima kontrolne funkcije i funkcije jezika. Tek se u osamdesetim godinama pojavljuje u kombinaciji sa *softwareom* – skup programa koji kažu računalu što treba raditi. Računalni ili kompjuterski sustavi pojavili su se tek u kasnim osamdesetim godinama 20. stoljeća, a zatim su uslijedili kompleksni informacijski sustavi koji se temelje na disku. Disk je aluminijska pločica koja služi za upisivanje podataka, i to na principu grebanja laserom po površini pločice koja (prvobitno) posjeduje memoriju od 4 gigabajta, a to je kao da bilježi i pamti sadržaj knjige od 500 tisuća stranica. Veliki napredak u računalnoj tehnologiji postignut je kada su osmišljeni eksperimentalni sustavi – najnoviji oblici informatičkih sustava, koji mogu zamijeniti jedan ljudski potencijal. Ti sustavi posjeduju bazu znanja koja se sastoji od činjenica i odgovarajućih logika zaključivanja. Međutim, najveći doseg u svijetu kompjutera ipak predstavlja kompjuter koji sam uči. Riječ je o kompjuterskom sustavu koji uči. Prototip takvog sustava u računalnom je svijetu poznat pod nazivom DENDRAL – sustav koji je davao

današnju suvremenu tehnologiju čip znači ono što su nekoć značili vijak i matica. Prema tome, dadne se zaključiti sljedeće: prvo, tehnika je doista uznapredovala od vremena industrijske revolucije; drugo, razvoj tehnike omogućio je i razvoj novih tehnologija, što je pak omogućilo razvoj novih znanosti, primjerice, informatike, molekularne biologije itd. Jednom riječju, računalo je označilo kraj stare, mehaničke, i početak nove, elektroničke, epohe u povijesti čovječanstva. U današnje vrijeme govorimo o cjelovitom sustavu informatičkih znanja i znanosti, koja su se znanja tijekom posljednjih pedeset-šezdeset godina sve više kumulirala, stvorivši na kraju jednu sasvim novu znanost – informatiku. Informatika je izvršila snažan utjecaj na kulturološki, sociološki, gospodarski, moralni i duhovni *habitus* civilizacije trećeg tisućljeća: stvaranje informatičkog društva.

Nekadašnje prognoze pojedinih kompjuterskih stručnjaka ukazivale su na to da će jednog dana računala preplaviti svijet, te da će njihova proizvodnja porasti do te mjere, da će industrija elektroničkih računala postati vodećom industrijom potkraj 20. stoljeća.⁴³ Na temelju onoga što u današnje vrijeme znamo o računalnoj industriji, možemo konstatirati da su se te prognoze preko noći realizirale; u tome prednjače Amerika i Japan, koji su prvi u proizvodnji mikročipova ili mikrokompjuterskih čipova i ostalih dijelova za kompjuter. Od osamdesetih godina prošlog stoljeća naovamo zacijelo je proizvedeno nekoliko milijardi ili, štoviše, bilijardi raznoraznih mikrokompjuterskih čipova, specijaliziranih za najrazličitije kompjuterske programe. Stoga je teško govoriti o novitetima u računalnom svijetu, jer, tih noviteta svakog dana ima sve više i više, tako da se njihovo pojavljivanje na tržištu ne može sustavno pratiti.⁴⁴ Računalo je u današnje vrijeme zamijenilo pisane riječi, čitanje knjiga, novina i časopisa. Ono je nadomjestilo ljudski potencijal i smanjilo čovjekovu radnu aktivnost, u smislu da one poslove koje je nekad radio čovjek, sada radi računalo. Računalo je dalo i neke prednosti glede rada: povećala se produktivnost rada u smislu efikasnosti, preciznosti i brzine.

---

teorijska objašnjenja kemijskih eksperimenata koja kemičar nije bio u stanju dati. DENDRAL je ušao u povijest računalne tehnologije kao nova paradigma koja funkcionira na bazi već postojećih znanja, stavljenih u računalo. – Usp. Christopher Evans, *Kompjuterski izazov...*, str. 5-15.

⁴³ Isto.

⁴⁴ Informacije radi, čini mi se prikladnim spomenuti da je Google – jedan od najkorištenijih Internet pretraživača, recentno navršio osmi rođendan.

Premda se tehnologija papira u usporedbi s računalnom tehnologijom u današnje vrijeme smatra sve više zastarjelom stvari, te premda se misli kako je računalo uistinu pravo otkriće koje u povijesti čovječanstva do 20. stoljeća nije postojalo, valja pojasniti jednu stvar: princip prema kojem računalo radi, tj. način na koji ono bilježi podatke na disku, zapravo je simulacija drevne metode pisanja, koja se temeljila prvotno na grebanju klina po površini kamena, a potom na grebanju štapića po površini papirusa ili pergamene. Računalo je, između ostaloga postalo i osnovno sredstvo komunikacije. Život suvremenog čovjeka postao je nezamisliv bez računala, a tehnološki napredak i industrijska proizvodnja još manje. Christopher Evans,⁴⁵ "kompjuterski prorok" i autor knjige *Kompjuterski izazov* još je početkom osamdesetih godina predvidio što će se s kompjuterima dogoditi u budućnosti; kako će teći njihov razvoj i proizvodnja, te da se poslije 2000. godine u kompjuterskom svijetu ne će ništa značajno dogoditi. Ono čemu ovaj "kompjuterski prorok" pridaje važnost, jest utjecaj računalne tehnologije na društvo. Evans smatra da će kompjuteri omogućiti stvaranje vječnog sna: "blagostanje svih stanovnika našeg planeta".⁴⁶ O kakvom blagostanju govori ovaj teoretičar te na koji način se ono ima dogoditi? Evans to blagostanje vidi u čvrstoj povezanosti znanosti i suvremene tehnologije i napretka s ljudskom srećom. Prema Evansu, kompjuterska bi revolucija trebala dovesti do revolucionarne promjene u društvu i životu, odnosno do formiranja novog društvenog sustava, koji će se razlikovati od postojećih (dakako, ovdje misli na komunizam i zapadnjački kapitalizam). Taj novi društveni sustav o kojem govori Evans, trebao bi dovesti do stvaranja tzv. "dobrog društva".⁴⁷ Način na koji bi se ta promjena, prema Evansu, trebala dogoditi, vodi kroz kompjutersku tehnologiju, koja će dovesti do revolucije u proizvodnji, a ova do svih oblika ljudskog društva i života.⁴⁸ Drugim riječima, da bi čovjek sebi priskrbio sretan i/ili blažen život, trebao bi vjerovati u kompjutersku revoluciju, umjesto u Radosnu vijest (op. a.). Kompjuter je, kako se dadne zaključiti, ono u što bi svaki suvremeni čovjek, navodno, trebao vjerovati.

---

⁴⁵ Christopher Evans je po struci psiholog i autor nekoliko uspješnih knjiga, među kojima valja istaknuti *Kompjuterski izazov*, djelo koje govori o nastanku, razvoju i budućnosti računala. – Usp. Christopher Evans, *Kompjuterski izazov...*, str. 5.

⁴⁶ *Isto*, str. 12.

⁴⁷ *Isto*.

⁴⁸ *Isto*, str. 13.

No, kako se može vjerovati u stvar ili kako vjerovati stvari? Čini se kao da je kompjuter zauzeo mjesto objekta tradicionalnog vjerovanja – Boga. Egzistencijalno gledano, kompjuter se uzima kao svojevrsno rješenje koje čovjek prihvaća ne bi li se izbavio iz postojeće Pascalove “bijede”. Na koji je način moguće realizirati to rješenje, još uvijek nije poznato, ali, ekonomski gledano, poznato je da svi ljudi sebi ne mogu priuštiti kompjuter, poglavito oni koji žive u zemljama Trećeg i Četvrtog svijeta. U što će vjerovati ti ljudi ako im nije omogućeno da vjeruju u najnovije dostignuće naše epohe? Dakako, Evans je vjerojatno mislio kako će kompjuterizirana tehnologija omogućiti brži i bolji razvoj ekonomije, što bi pridonijelo razvoju društva na svim razinama. Glede ovog potonjeg, osobno sam više sklona vjerovati da je kompjuterska revolucija u moralnom pogledu narušila ljudski život, u smislu da se u svijetu računala čovjek osjeća kao da je u “Big brother kući”, tj. da mu je intima gotovo u cijelosti narušena. No, eklatantna je činjenica da kompjuter ipak nije kadar ‘izbaciti’ podatke o svemu ili svakome, budući da raspolaže samo onim podacima koji su pohranjeni u njegovu memoriju ili za koje je neki kompjuter programiran.

Princip prema kojem kompjuter funkcionira istodobno je jednostavan i složen. Jednostavan utoliko ukoliko valja slijediti određene naredbe koje se nalaze na zaslonu kompjuterskog ekrana, a složen poradi toga što, obavljajući jednu radnju, kompjuter, zapravo, obavlja nekoliko radnji odjednom. Dakle, posrijedi je složeni proces koji se ne može vizualno percipirati. Međutim, da ova rasprava ne bi otišla u krivom smjeru, tj. u smjeru raspravljanja o svijetu računala i njihovoj funkcionalnosti, osjeća se potreba pojasniti neke reference koje smo izložili u prethodnom sadržaju. Naime, tema i smisao ovog rada naznačeni su na samom početku ovog izlaganja, a to je propitati postojanost, vjerodostojnost i smisao jedne tvrdnje koju zastupa nepoznati NASA-in znanstvenik, a koja kaže da je način na koji je Augustin opisao Trojstvo u 11. glavi XIII. knjige *Ispovijesti*, moguće primijeniti na koncept računala i prevesti u znanstveni (tj. tehnički, informatički) jezik izrazima: “mnogostruko djelovanje i zajednički rad”.

3. TEHNOLOGIJA NADAHNUTA TEOLOGIJOM

Kako je dotični NASA-in znanstvenik uopće došao na ideju da terminologiju, kojom se Augustin poslužio ne bi li (sam sebi, vjerojatno) protumačio Trojstvo, “prevede” i primijeni na koncept

računala? Glede odgovora na postavljeno pitanje dalo bi se samo nagađati, budući da u ovom slučaju ne raspoložemo cjelovitim novinskim člankom iz čijeg je sadržaja izvučena ta tvrdnja, odnosno, pretpostavka koju je svjetski poznat Augustinov *fun*, stručnjak za povijest i kulturu ranog srednjeg vijeka na području Mediterana te ujedno i prodekan *Sveučilišta Georgetown* u SAD-u James J. O'Donnell uvrstio na web-stranicu *Augustine of Hippo*,⁴⁹ posvećenu Augustinu i njegovu učenju, djelovanju i recepciji u današnje vrijeme. Prvo, razvidno je da je ideja kao takva zaintrigirala mnoge, jer se, u protivnome, ne bi nalazila u sadržaju *web*-stranice posvećene Augustinu i njegovim radovima.⁵⁰ Drugo, razvidno je da i mnogo stoljeća nakon Augustina zanimanje za njegovo učenje nije splasnulo. Dapače, u današnje se vrijeme itekako govori o njegovoj recepciji i pobornicima njegovog učenja, koji i dalje revno proučavaju, istražuju, analiziraju i prevode različite segmente njegova učenja, bilo da je riječ o pitanjima vezanim za dušu, Boga, Trojstvo itd. Mišljenje da Augustinu pripada posebno mjesto u "novoj epohi", neće zvučati prepotentnim potkrijepimo li ga tvrdnjom da jedan aspekt pristupu proučavanja Augustinova razumijevanja Trojstva u današnje vrijeme u svijetu tehničkih znanosti nosi naziv "Augustin o programiranju" (izvr. *Augustine on computing*).⁵¹ Je li, zaista, Augustinovo razumijevanje Trojstva pridonijelo boljem i temeljitijem razumijevanju koncepta računala? Odgovor na to pitanje, kako misle neki znanstvenici, je afirmativan. Doista, princip rada računala mogao bi se opisati

---

⁴⁹ Usp. <http://www.9georgetown.edu/faculty/jod/augustine/today.html>.

⁵⁰ Na Internetu postoji *web*-stranica koja sadrži sve podatke o Augustinovu životu i radu te njegove značajnije radove, popraćene komentarima; seminarske radove o Augustinu i njegovom učenju o Bogu, o duši, o Trojstvu itd.; recepciju Augustina u današnje vrijeme i još mnogo toga, što je vezano za poznavanje i razumijevanje ovog hiponskog biskupa. Autorstvo većine radova o Augustinu potpisuje dotični James O'Donnell, profesor klasičnih studija i prodekan za računalstvo na *Sveučilištu Georgetown*, a od 2002. prodekan na istom fakultetu. O'Donnell je objavio mnoge studije vezane za kulturu kasnije antike na području Mediterana. O'Donnell je 1994. održao seminar putem Interneta naslovljen "Augustin od Hipona", na kojem je sudjelovalo petstotinjak studenata. O'Donnell je stručnjak za Augustina, a njegove seminarske radove moguće je pronaći na sljedećim *web*-stranicama: usp. <http://ccat.sas.upenn.edu/jod/augustine/twayne.html>; <http://ccat.sas.upenn.edu/jod/augustine/textstrans.html>; <http://ccat.sas.upenn.edu/jod/augustine/commentaries.html>; <http://ccat.sas.upenn.edu/jod/augustine/research.html>; <http://ccat.sas.upenn.edu/jod/augustine/today.html>.

⁵¹ Usp. <http://ccat.sas.upenn.edu/jod/augustine/today.html>.

kao "mnogostruko djelovanje i zajednički rad", no još uvijek ostaje nedorečenim što se točno podrazumijeva pod "mnogostrukim djelovanjem", a što pod "zajedničkim radom"?

Pod teološkim vidom, kada je riječ o Trojstvu, to mnogostruko djelovanje Augustin tumači kao „biti, znati i htjeti“. Te tri radnje čine nerazdvojnost u jednome: jedan život, jedan razum i jedna bit.⁵² Što se, pak, Boga tiče, on je, kako kaže Augustin, "biće koje nepromjenjivo jest, nepromjenjivo zna i nepromjenjivo hoće", te se pita, "je li zbog ovoga trojega u jednoj osobi, dakle, u Bogu trojstvo, ili je u pojedinoj božanskoj osobi sve troje, tako da sve troje pripada svakoj osobi", ili se, nastavlja Augustin, "jedno i drugo spaja u divnoj jednostavnosti Božjoj i njegovoj mnogostrukosti".⁵³

Augustin je poprilično zakomplicirao tumačenje tog trojstvenog međuodnosa, u kojem, kako to razumije Augustin, ili sve tri radnje: "biti, znati i htjeti", djeluju kao zajednički rad koji tri božanske osobe u jednoj čine simultano, paralelno i neodvojivo, ili svaka od triju božanskih osoba čini za sebe te aktivnosti, ali opet u jedinstvu s preostale dvije božanske osobe, ili, prema trećoj opciji, svaka od božanskih osoba obavlja jednu aktivnost, bilo da se ona odnosi na biti, bilo na znati ili htjeti, pa na taj način, a gledano kao cjelina, sav taj rad, zapravo obavlja jedno, a to jedno je, zapravo, trojstveno? Od ove tri opcije koje Augustin navodi valja izabrati jednu i odgovoriti na pitanje: na koji način božanske osobe djeluju u Trojstvu:

a) kao mnogostruko djelovanje koje obavlja zajednički rad, to bi značilo da sve tri božanske osobe odjednom čine „biti, znati i htjeti“;

b) kao mnogostruko djelovanje koje obavlja zajednički rad, ali svako za sebe, to bi značilo da svaka od triju božanskih osoba za sebe obavlja sve tri radnje „biti, znati, htjeti“;

c) kao mnogostruko djelovanje koje obavlja pojedinačni rad, ali zajedno, a to bi značilo da svaka od triju božanskih osoba obavlja po jednu djelatnost, ali svaka to čini istodobno kad i preostale dvije božanske osobe.

Postavljanje pitanja načina na koji, da se poslužimo tehničkom terminologijom, funkcioniraju osobe Trojstva, zahtijeva ozbiljnost i preciznost u obrazlaganju, budući da je riječ o stvarima koje se izravno odnose na službeno teološko učenje, te koje se tiču

---

⁵² Usp. *Ispovijesti*, XIII., 11.

⁵³ *Isto*.

dogmatike, ali i filozofije, koja nadasve, na svim relacijama i u svim aspektima, propituje pojam Boga i koju teologija shvaća svojom *ancillom*. Možda Augustin nije ni mislio da se je u pitanju Trojstva postavio kao filozof, poglavito ako imamo na umu činjenicu da to pitanje, među ostalim,⁵⁴ obrazlaže u svojim memoarima, gdje sâm sebi nastoji objasniti mnoge stvari, ali uvijek imajući na pameti da je sve ono o čemu razmišlja i što želi shvatiti, stvorilo njegovo “nepromjenjivo biće” – Bog, koji je “sam sebi svoj beskonačni cilj, po kojemu jest, i sebi je poznat, i sebi je dovoljan, nepromjenjivo uvijek isti u neiscrpivoj veličini svojega jedinstva”,⁵⁵ te se Augustin s razlogom pita: “tko bi to lako mogao zamisliti?”,⁵⁶ (a, tko bi to lako tek mogao shvatiti!, op. a.).

Ne postoji način, ili ga čovjek, u najmanju ruku, još nije doumio, na koji bi se razumijevanje Božje nepromjenljivosti, beskonačnosti, samodostatnosti i samosvrhovitosti, s jedne strane, i Božje “jednostavne mnogostrukosti”,⁵⁷ s druge strane, moglo zamisliti i potom shvatiti; stoga se na tragu Augustina možemo razložno pitati: tko bi taj način uopće mogao izreći, a da njegovu supstanciju unaprijed nije promislio i domislio? Jednostavnije rečeno, tko bi o Bogu mogao nešto suvislo kazati bez razmišljanja? U razmišljanju, a ne u dokazivanju leži ključ razumijevanja Božje opstojnosti, jer, kako je i sâm Augustin rekao: ako shvatimo nešto o Bogu, to zacijelo nije Bog, jer, On je neshvatljiv i nespoznatljiv, te ćemo ga najviše shvatiti ako prihvatimo činjenicu da je neshvatljiv. U tom smislu, a vezano za pitanje “mногоstrukog djelovanja i zajedničkog rada”, valja reći sljedeće: kako nije moguće shvatiti Boga i Njegovu opstojnost, tako nije moguće u potpunosti shvatiti djelovanje i relaciju triju božanskih osoba. Kako one djeluju i je li njihovo djelovanje određeno nekim temporalnim aspektom, odnosno, možemo li govoriti o mnogostrukom simultanom djelovanju i sl., ostaje otvorenim pitanjem o kojem će filozofija uvijek imati što reći; to, međutim, ne znači da će doći do konačnih odgovora, jer o beskonačnome se ne može ništa konačno kazati, već, kako je mnogo stoljeća nakon Augustina rekao Blaise Pascal, glasoviti francuski mislilac, matematičar i filozof iz 17. stoljeća, čovjek ne stupa u izravan odnos s Bogom, već samo preko pitanja

---

⁵⁴ Augustinov nauk o Bogu izložen je i u drugim djelima, spomenutima ovdje u bilješci 8.

⁵⁵ Usp. *Ispovijesti*, XIII.,11.

⁵⁶ *Isto*.

⁵⁷ *Isto*.

o Njemu samom. Drugim riječima, na Pascalovu tragu, možemo zaključiti sljedeće: biti u relaciji s Bogom, znači biti u relaciji sa sadržajem pitanja o Njemu, a filozofija to upravo i čini: ona pita i promišlja o Bogu i Njegovoj biti, ali ne daje konačne odgovore. Sukladno tome, i mi smo pitali na filozofski način je li Augustinov opis Trojstva uistinu moguće primijeniti na opis računala u smislu mnogostrukog djelovanja i zajedničkog rada? Što se pak te teze tiče, koja kaže da su radnje koje obavlja kompjuter po modusu identične radnjama koje obavljaju božanske osobe u Trojstvu, valja reći da se barem načelno, u onom analognom pogledu možemo složiti s tvrdnjom dotičnog NASA-inog znanstvenika. Ali, isto tako valja reći da tvrdnja kao takva ništa ne govori o načinu na koji računalo obavlja svoj rad.⁵⁸ Računalo je, može se reći, od čovjeka stvorena, umjetna inteligencija, a Bog posjeduje apsolutnu inteligenciju; stoga bi se moglo govoriti o analognom odnosu između tih dviju inteligencija. Računalo, budući da je umjetna inteligencija, posjeduje sposobnost učenja i usvajanja novih znanja na način da ta znanja netko u njega pohrani, kao što je Bog u čovjeka pohranio predispoziciju spoznavanja. Prema tome, računalo obavlja radnju “znati”, za razliku od Augustinova poimanja Trojstva, koje uz ovo “znati”, obavlja još radnje “biti” i “htjeti”. Dakle, dodirna točka među njima bila bi “znati”, što možemo hipotetički uzeti kao zadovoljavajući argument koji ide u prilog tvrdnji NASA-inog znanstvenika, da između Trojstva i računala, glede načina obavljanja radnji,⁵⁹ ipak postoji neka analogija.

⁵⁸ Predmet rasprave u ovome radu nije bio vezan za pitanje načina na koji računalo obavlja svoj rad, stoga u prethodnim redcima o tome ništa posebno nismo kazali. Razlozi su, glede toga, višestruki, a ovdje možemo spomenuti samo neke: primjerice, dokazati i pokazati način na koji funkcionira računalo zahtijeva izvrsno informatičko, matematičko, fizikalno i tehničko znanje, kojim (iako ne mora značiti) teolog, a, i filozof ne raspolaže u mjeri koja bi bila potrebna. Suvremeno računalo obavlja radnje koje sežu u područje tzv. više matematike; u pitanju su algoritmi, jednadžbe, funkcije, eksponencije i sl. Presentacija jednog takvog primjera, između ostaloga, zahtijeva da više pozornosti posvetimo onim matematičkim i tehničkim pitanjima, što nije bila nakana ovoga rada.

⁵⁹ U ovome radu, u kontekstu govora o Bogu i o računalu, višekratno smo upotrijebili sintagmu “način obavljanja radnji”; da podsjetimo, pod spomenutom sintagmom se podrazumijeva “mногоstruko djelovanje i zajednički rad”. Tu je sintagmu osmislio jedan NASA-in znanstvenik koji je posudio Augustinovu terminologiju iz *Ispovijesti*, preveo je i stavio u računalni kontekst, s nakanom da pokaže kako je moguće Augustinove izraze, kojima on opisuje Trojstvo, prisposodobiti radnjama koje obavlja računalo, odnosno, drukčije rečeno, da je

Suvremena istraživanja pokazala su da čovjek nije jedino inteligentno biće, te da neke životinje također posjeduju inteligenciju (npr. pčele, dupini, psi, čimpanze i dr.). Međutim, čovjek je spram nekih inteligentnih životinjskih vrsta ipak kadar misliti samog sebe – on je samosvjestan. Za računalo ne možemo tvrditi da je samosvjesno, premda novija znanstvena istraživanja na polju računalstva idu za pokušajem konstruiranja umjetne inteligencije, koja bi čak nadilazila čovjekovu, štoviše, koja bi bila ekvivokalna Božjoj, apsolutnoj inteligenciji.

O tome koliko ima smisla uspoređivati Božje djelovanje s radnjama računala, govori i činjenica da je kardinal Joseph Ratzinger, sadašnji papa Benedikt XVI., krajem šezdesetih godina prošlog stoljeća u jednom svojem radu razradio tezu u kojoj Trojstvo uspoređuje s valno-čestičnom dualnošću u kvantnoj fizici, te navodi:

“Kršćansko ispovijedanje Boga kao Trojedinoga, kao onoga koji je u isti mah ‘monas’ i ‘trijas’, apsolutno jedinstvo i punina, znači uvjerenje da se božanstvo nalazi s onu stranu naših kategorija mnoštva i jedinstva (...)”.⁶⁰

Dakako, budući da čovjek iz svoje, ovozemaljske (ograničene) perspektive nije kadar shvatiti tu božansku mnogostrukost i jedincatost, ne preostaje mu drugo nego da se i dalje “igra” znanjem, propitujući tako granice vlastitog uma i znanosti, i tražeći granicu dokle bi znanost mogla ići u (raz)otkrivanju Boga. Čovjek, a čini se i računalo, nemaju odgovore na takva i slična pitanja. Stoga, što nam drugo preostaje, nego – kako je rekao jedan suvremeni znanstvenik s njemačkoga govornog područja – biti oponašateljem koji će izraditi i kopiju onoga što je neshvatljivo.

NAMJESTO ZAKLJUČKA

U sadržaju ovog rada nastojali smo obrazložiti tvrdnju jednog NASA-inog znanstvenika, koji smatra da se način na koji

---

računalne radnje moguće opisati teološkim jezikom. U tom je smislu, može se reći, taj NASA-in znanstvenik učinio značajan korak, kako za tehničke znanosti, tako i za teologiju, kojoj je na taj način otkriven prozor u svijet tehničkih znanosti, poglavito informatike i kibernetike.

⁶⁰ O pitanju Božje indeterminiranosti v. Tomislav Golub/Vladimir Paar, *Skriveni Bog*, Tevizija, Zagreb, 2006., str. 73.

Augustin opisuje djelovanje božanskih osoba u Trojstvu, može primijeniti na koncept računala. Da bismo takvo što uopće mogli propitati i prikazati, bilo je potrebno dvoje: prvo, izložiti (ukratko) Augustinovo učenje o Bogu, i to pretežno temeljem sadržaja I. i XIII. knjige *Ispovijesti*, budući da se upravo u tim segmentima Augustin ponajviše bavio pitanjima tko je i kakav je naš trojedini Bog. Drugo, vidjeti što je računalo kao doseg tehničkog napretka i znanosti kadro raditi, odnosno, na koji način obavlja one radnje koje se od njega zahtijevaju.

Tema s kojom smo se bavili u sadržaju ovoga rada je neobična, pomalo čudna i (nekima) možebitno neprihvatljiva, poradi svoje bizarnosti, koja se očituje u mišljenju da Bog i računalo nemaju nikakve veze jedno s drugim i da je suvišno o tome raspravljati. U ovome potonjem ima nešto istine, jer se čini apsurdnim propitivati dva po prirodi dispartna pojma. Međutim, kako je čovjekova "golema dvorana pamćenja" zaista neiscrpna, s te je pozicije moguće raspravljati o svemu, pa tako i o dodirnim točkama između Boga i računala. Uostalom, ovdje se valja pozvati na onu Augustinovu misao *da je rijedak čovjek koji zna što govori kad govori o Bogu*. Na tragu ove Augustinove misli valja reći da su doista rijetki oni koji znaju što govore o Trojstvu, a možda među te "rijetke" spada i dotični NASA-in znanstvenik, čija se postavka autorici ovog rada učinila zanimljivom, te je ona na tragu razmišljanja tog NASA-inog znanstvenika i Augustinova shvaćanja Trojstva, željela pokazati kako je čovjek kadar štošta toga promišljati, pa i domisliti. U svakom slučaju, oduvijek se činilo velikim izazovom razmišljati o najskrivenijim stvarima, a Bog je, svakako, jedna među njima. Glede računala i njegovih skrivenih stvari, autorica želi reći da je riječ o revolucionarnoj stvari bez koje bi život suvremenog čovjeka bio nezamisliv.

Iako svi mi gledamo kompjuter kao komad plastike koji se sastoji od nekakvih malih pločica na koje se može pohraniti velika količina podataka, kompjuter je više od toga. Princip njegova djelovanja je zadivljujući, no nažalost, taj princip mi ne možemo vidjeti golim okom, kao što ne možemo vidjeti ni Boga. Neka se ova potonja tvrdnja shvati kao retorički dodatak ovom radu.

ST AUGUSTINE ABOUT GOD AND COMPUTER

Summary

Inspired by Augustine's understanding and interpretation of God in his Confessions, the author wants to investigate, analyse and explain the foundation, sustainability and meaningfulness of a thesis, set out by a NASA scientist unknown by name, which explains that Augustine's concept of Trinity can be applied to the understanding of the computer, taken as "something" that has a "multiple activity and joint work".

In the first part the author analyses and explains Augustine's teaching on God according to the Confessions.

In the second part of this contribution the author investigates whether it is possible and in which way it is possible to explain and understand the principle of functioning of the computer taken as a "god of new epoch" in the view of Augustine's Trinitarian theology. This part also explains the features and principle of work of the computer as a paradigm that foreshadowed and marked the beginning of computer revolution.

The third part presents the final theses referring to the possibility of (non) justification of the thesis that it is possible to describe and express the concept of the computer by means of Augustine's theological axiom "multiplicity in one and one in multiplicity".

Key words: Augustine, God, Trinity, computer, multiple activity, joint work.